

EKOLOJİ MÜCADELESİNDE STRATEJİ TARTIŞMASI

“Yine dene yine yenil” nereye kadar?

Aykut Çoban

31.07.2018

<http://birartibir.org/ekoloji/122-yine-dene-yine-yenil-nereye-kadar>

Geçmiş mücadele pratikleri sonuç vermezse nereye kadar tekrarlanabilirler? Değişkenleri değiştirmeden değişim mümkün mü? Yeni bir siyasetin yakıcı gerekliliğinin açığa çıktığı şu günlerde ekoloji mücadelesindeki eğilimleri gözden geçirmenin tam zamanı. Yerelliğe yapılan aşırı vurguyu, sorun odaklı yaklaşımı, siyasetten imtina eden “siyaset-üstüculüğü” nasıl aşabiliriz? Beraber düşünelim.

On altı yıldır iktidarda olan AKP 24 Haziran seçimlerini kazandı. Seçim vaatleri arasında Türk Akımı, Kanal İstanbul, madencilik seferberliği, inşaat ve enerji projeleri var. “Yaptıkları yapacaklarının teminatı” ise, on altı yıldır olduğu gibi doğal varlıkların zarara uğratılması, kirlenmesi, talana açılması, satılması, kiralanması, ticarileştirilmesi ve metalaştırılması da sürecektir. Hatta bu fiillerin yoğunlaşması beklenmeli. Çünkü izlediği politika bakımından Erdoğan iktidarının elinde doğa dışında paraya ve büyümenin hammaddesine çevrilebilir bir “değer” kalmadı. Bu da bunca yıldır bu fiillere karşı direnen ekoloji mücadelesinin gündemdeki yerini ve önemini koruyacağı anlamına geliyor. Önceki direşken örnekler, ekoloji mücadelesinin önümüzdeki dönemde de sessiz kalmayacağına işaret ediyor.

Doğanın yıkımı hızlanacak ve mücadele kızışacaksa, zaten oldukça gecikmiş şu soruyu acilen tartışmaya açmakta büyük fayda var: Ekoloji mücadelesi geçmişindeki pratikleri yineleyerek

mi yol almalı, yoksa yeni bir strateji geliştirme çabasına mı girmeli? Bu yazı, yeni bir strateji tartışmasına davettir.

Tekil-sorun odaklı yaklaşım

Sosyal medyanın yaygınlaşmasından beri Türkiye’de her seçimin ardından Samuel Beckett’in şu ünlü sözü dolaşıma giriyor: “*Hep denedin. Hep yenildin. Olsun. Yine dene. Yine yenil. Daha iyi yenil.*” Yenilgi nedeniyle karamsarlığa kapılanların umudunu diriltmek için bu söz işe yarar mı, bilinmez. Ama herhalde şu başlangıç önermesi kabul görecektir: Hep aynı biçimde denenirse yenilgi kaçınılmaz olduğu gibi, sonraki yenilginin bile daha iyi olacağına da güvencesi olamaz. Aynı değişkenlerle aynı denemeyi kaç kez yinelersek yineleyelim, yenilgi dışında bir sonuç alınması ancak rastlantısal olabilir.

Ekoloji mücadelesinin geçmiş denemelerinde ağır basan birkaç eğilim saptanabilir. Bunlardan ilki, tekil-sorun odaklı olma eğilimi. Bu odakla bakıldığında, sorun, tasarlanan projenin yaratacağı zarardan ibaretmiş gibi görülür. Etkinlik kaynaklı (termik santral, çimento fabrikası, taş ocağı), tahribata bağlı (orman, kıyı, mera tahribi), kirliliğe dayalı (hava, su, toprak kirliliği), risk tanımlı (nükleer, GDO) olarak sorun saptanır. Bu gibi niteleyici unsurların bir karması dile getirildiğinde dahi sorunun asıl belirleyeni karşı çıkılan zararlı projedir. Böyle anlaşıldığında, mücadelede yer alanların ekolojik sorunları kavrayışı tekil bir projenin ötesine geçemeyecektir. Sorun yıkıcı bir projeye indirildiğinde mücadelenin talebi bellidir: o tesisin engellenmesi, devletin verdiği izinlerin mahkemelerce iptal edilmesinin sağlanması. Şapka çıkarılacak mücadeleler sayesinde zaman zaman taleple ilgili çeşitli kazanımlar elde edilir. Direniş sürecinin toplumsal mücadeleler için sağladığı deneyim birikimi ise, değerli bir mirastır. Hiç kuşkusuz.

Ancak bu kazanımları gölgede bırakan gerçek, Bergama’dan Cerattepe’ye sayısız örnekte gördüğümüz gibi, şirketin projede kaybettiği bir mevziyi hemen her seferinde geri almasıdır. Bu bakımdan, gelecek yenilgileri de sıradanlaştıran denemeci kabulleniş süreçlerinde “Olsun, yine dene” ile geçiştirilemeyecek ölçüde ezici trajediler yaşanıyor.

Yerelliğin kendiliğinden ideolojisi

Mücadelelerdeki ikinci eğilim ise yerelliğin aşırı önemsenmesi. Bu, aynı zamanda, tekil-sorun odaklılığın da dolaylı bir sonucu.

Proje yerelde, belirli bir yere inşa edildiğine ve mücadele o projeye karşı durduğuna göre, mücadelenin merkez üssünün yerel ölçekte kurulması doğaldır ve zorunludur. Futbol deyişiyle, bu bir alan savunmasıdır. Nitekim, “yaşam savunusu”, “yaşam alanlarının savunulması” kavramları son yıllarda sıkça kullanılıyor. Ekolojik sorundan doğrudan etkilenecek olan yerel halk, kendi gücü ve olanaklarıyla projeye karşı savunmaya geçer. Hiç tartışmasız çok önemlidir yerel mücadele.

Bununla birlikte, mücadelenin kapsamca büyütülmesi ancak yerel ölçeğin dışına taşmakla mümkün olur. Başka yerlerdeki mücadelelerle ve demokratik kitle örgütleriyle dayanışma ve mücadele ağları örmek, ortak talepler ve eylemler geliştirmek gerekir. Oysa, yerelliğe kerameti kendinden menkul bir değer yüklenirse, yerel dar görüşlülük (*parochialism*) bir boyunduruk gibi mücadelenin yerel, bölgesel, ulusal ölçekler arası genişleyici hareketini kısıtlayacaktır. Yerelin demokratikliğini, yerel sorunun kendine özgünlüğünü ve o mücadelenin özgünlüğünü abartan, “dışarıyla” ortaklaşmanın bozucu etkisinden, direnişi zayıflatmasından dem vuran çarpıtılmış anlayışa *yerelliğin kendiliğinden ideolojisi* diyebiliriz. Mücadele alanlarında sorgusuz sualsiz işe koşulabilen bu ideoloji, irili ufaklı sayısız yerel ekolojik

mücadelenin Türkiyelileşmesinin, bir araya gelmesinin, birlik olmasının önündeki engellerden biridir.

Siyasetler-üstü siyaset

Vurgulayacağım son eğilim ise, yereldeki çevre/yaşam mücadelesinin siyasetler-üstü olduğu iddiası. Bu eğilime göre, planlanan proje halkın sağlığını tehdit ettiği gibi börtü böceğe, doğaya da zarar verir, ki tesise karşı çıkılmasının nedeni de çevresel zararın önlenmesidir. Sonrası çok tartışmalı, çünkü çevrenin korunması, farklı siyasal görüşleri birleştiren, dahası her türlü siyasal yaklaşımın ötesinde, siyaseten yansız bir amaca bürünür. O kadar ki, bu eğilimin savunucuları kendi tutumlarını siyasetler-üstü görürken, bu tutumdan ayrılanlarıysa siyaset yapmakla itham edip mücadelenin çeperlerine iterler. Örneğin, *“Biz çevre mücadelesi veriyoruz!”* sözünün alt anlamı, *“Burada siyaset yapmıyoruz, yapılmasını da istemiyoruz”*dur.

Bu eğilimde yaygın biçimde siyasal kültürümüze sinmiş bir özelliğin yansımaları da görebiliriz. Türkiye’de siyaset denince akla öncelikle siyasal partiler geliyor. Siyasetler-üstülük, partiler-üstülüğün bir çevirisi bu bakımdan. Farklı partileri yerel mücadele içinde yan yana getirme başarısı, siyasetler-üstü iddiasının en somut göstergesi sayılıyor. Bir anlamda siyasetin dikenli alanında çevre mücadelesi bir *“masumiyet”* kalkanına da kavuşturuluyor. Öyle ya, *“biz çevre mücadelesi veriyoruz!”*

Oysa tekil-sorun odaklanması olsun, yerelliğin kendiliğinden ideolojisi olsun ve siyasetler-üstü eğilim olsun, bunlar belirli bir siyasetin unsurlarıdır: Tam da bu unsurlardan oluşan bir siyaset. Çevrenin siyasetten, yani çevre tahribatının ve ekoloji mücadelesinin siyasetten, sanki mümkünmüş gibi, ayrılabilceğine inanan bir siyaset. Ekoloji mücadelesini yerel bir dar görüşlülüğe hapsetmenin, emek, kadın ve diğer toplumsal mücadeleleri ekoloji mücadelesinden yalıtmanın siyaseti. Emekten yalıtma boyutuna az ileride döneceğim.

Güncel bir örnekle somutlarsak, ekoloji mücadelelerinin OHAL’e karşı çıkması siyasal bir tutumdur. Siyasetler-üstü çevre mücadelesi iddiasıyla OHAL konusunda sessiz kalmak da öyle. OHAL koşullarında basın açıklaması yapmak bile yasaklanabildiğinden, OHAL’le ilgili takınılan tutum çevre için verilen mücadeleyi aslında bir varlık-yokluk testine sokar. OHAL kalktığında da hukuk devleti, yargı bağımsızlığı, özgür medya, toplantı ve gösteri hakkı talep etmeyecek miyiz? Bu gibi örneklerdeki siyasallaşma, ekoloji mücadelesinin masumiyetiyle ilgili basit bir tercih değil, varoluşsal bir sorundur. Hak ve özgürlükler genişletildiği ve sahiplenildiği ölçüde, mücadele, taleplerini dile getirecek mekanizmalara, taktiksel-eylemsel araçlara kavuşur. Bunların etkin kullanılmasıyla da taleplerin gerçekleşme olanağı genişler.

İkilemleri aşmak

Üç eğilim tartışmasından birbiriyle etkileşen iki ikilemin yer aldığı bir yol ayrımına ulaşmış bulunuyoruz. İlki, yerelliğin aşırı önemsenmesiyle yerelliğin aşılması gereksinimi arasındaki ikilem. İkincisi de siyasetler-üstülük ile siyasallaşma gerekliliği arasında beliren ikilem. Önce, yerelliğin aşılması gereksinimine çeşitli gerekçeleriyle değinelim.

Bergama Ovacık altın madenine karşı çeyrek asıra yayılan mücadele madenin faaliyetlerini engelleyemedi.

Sermayedar sorunu yerel bir projeye indirger. Şu kadar kâr için, şu HES, şu dere üzerinde inşa edilecek. Orada engellenirse, sermaye benzer bir projeyi başka bir yerde uygulayacaktır. Yerel mücadelenin, sermayedarın proje-indirgemeci anlayışıyla paralellik gösteren yerel soruna sıkışmışlıktan uzaklaşması gerekmez mi?

Türkiye'nin her yerinde yıkım projelerinin başladığı ve daha pek çoğunun da planlandığı biliniyor. Denebilir ki, *"her yerel odak kendi yerelinde projeyi engellerse sorun kalmaz zaten"*. Bunun anlamı, her mücadelenin başka yerlerdeki ekolojik direnişlerden yalıtılmış olarak kaderine terk edilmesidir. Tam da sermaye ve devletin istediği gibi... Sermaye ve devlet birlik olmuşken bu devasa güç karşısında yerel mevziyi tek başına tutmak neredeyse olanaksız. Yerel eylemcilerin terörist olmakla, Alman ajanlığıyla suçlandığı, gözaltı ve tutuklamalarla karşılaştığı, ceza davalarıyla sürdürüldüğü, hatta cinayetle yaşamından olduğu bir gerçeklikte, yalıtıma-yalnızlaştırmaya karşı çıkmak daha çok önem taşır.

Çeşitli suçlarla yaftalanan yerel mücadelenin ulusal ölçekte sesi çoğaldıkça bir yandan o projenin engellenmesi kolaylaşır. Diğer yandan da yerelliğin kendiliğinden ideolojisinden uzaklaşarak ülke yüzeyinde ortak bir mücadele kuruldukça, benzer projelerin başka yerelerde yapılması zorlaştırılır.

Bu yıl kurulan Ekoloji Birliği, böyle bir gereksinmeyi giderecek bir potansiyel barındırıyor. Bugüne kadar yerel mücadeleler arasında kısmi, geçici ve rastlantısal dayanışmanın yaratılabildiği görülüyor. Bunu geliştirecek biçimde Ekoloji Birliği, bu mücadelelerin bütünlüklü, sürekli ve ilkelere bağlanmış öz örgütlenmesi olarak sıyratıcı bir açılım sağlayabilir. El yordamıyla toplumsal destek aramanın zaman ve enerji kaybı kurulan birlik sayesinde son bulur. Sokağın ve yargı yolunun kullanılması sürecinde insan gücü, uzmanlık ve kaynaklar birleştirilir. Talepleri daha güv ve ulusal ölçekte ifade etmenin çeşitli araçlarına erişim sağlanabilir. Geçmiş yerel deneyimler birlik içinde birbirine aktarılır. Güçlü bir birlik, yerelden ulusal ve uluslararası ölçeklere genişlemenin bir "ara yüzü" işlevi görebilir. Böylece mücadelede ölçekler arası geçişkenliğin sunduğu güç birliği, dayanışma, sesini duyurma ve benzeri olanaklar etkilice kullanılır.

Yerelliğe ve birlik olmaya sanki bunlar birbirine düşmanmış gibi yaklaşamayız. Tam tersine. Yerel mücadeleler olmadan birlik var olamaz, ama birlik olmadan da yerel mücadelelerin amacına ulaşması mümkün olmaz.

Açık hesaplama

Tekil-sorun odaklanması, Çevresel Etki Değerlendirmesi'nin bakışını andırır. Her ikisinde de, etkinlikle tahribat, kirlilik, ekolojik risk ve topluma olumsuz etkiler arasında ilişki kurulur.

Oysa, ekolojik sorun teknik olarak saptanabilir etkilere yol açan bir projenin ötesinde bir kaynaktan doğar. Sermaye birikimiyle, artık değer yaratılmasıyla, devlet-şirket işbirliğini sağlayan siyasal boyutuyla, doğanın sermayeleştirilmesiyle, büyüme ideolojisiyle birlikte, kapitalizme dair bir sorundur. Tekil projeye karşı mücadele, şirketi ve ortağı kapitalist devleti karşısına alır, ama genellikle bu cepheleşmeyi kapitalizmle ilişkilendirmeden yapar. Marx'ın dediği gibi, *"ne yaptıklarını bilmiyorlar, ama yapıyorlar"*. Mücadelede yapılan, örtük biçimde kapitalizmle bir hesaplaşmadır aslında.

Siyasetler-üstülük eğilimi, yapılanla, yapılanın bilgisini ya da kavramını örtüştürme çabasına ket vurur. Tekil-sorun olarak projeye birlikte kapitalizmi sorunsallaştırmak, kitleyi cezbeden masumiyetin boğulacağı siyaset sularına girmek olarak görülüyor olsa gerek. Ayrık örnekleri olabilir, ama bütünü dikkate aldığımızda yerel ekoloji mücadeleleri kapitalizm karşıtı bir söyleme sahip değiller. EGEÇEP'te olduğu gibi, Ekoloji Birliği de, anti-kapitalist nitelemesini ilkeleri arasında sayıyor.

Bileşik mücadele

Kapitalizm karşıtlığı ilkesinin ete kemiğe büründürülerek kapitalizmle cepheleşen bir mücadeleye yön vermesi niçin gerekli? Çünkü tekil mücadelenin yerel ölçüğe sıkışıp yalnızlaşmasını giderecek bir ilaç tam da bu. Termik, HES, taşocağı, çöp bertaraf tesisi gibi tekil projeleri sorunun gerçek kaynağında, kapitalizm hesaplaşmasında ortaklaştırıp bir araya getirecek bir siyasal zemin böylece belirir.

Kazdağları'nda yıllarca süren direnişlere rağmen, Tepeoba altın madeninde görüldüğü gibi devasa cehennem çukurları açılmaya devam ediliyor.

Siyasetler-üstülük iddiası, demokratik kitle örgütlerini ve partileri dayanışmaya çağırırken, onların kurumsal kimliklerinden arınmış, yani hiçleşmiş olarak mücadele saflarına katılmasını bekler. Buna göre, bu örgütler mücadelenin eklentisi, kuyruğu gibidir. Çünkü, diyelim ki parti partiler-üstü çerçeveye dahil olunca, siyasetin ona indirgenerek yükseltildiği bir kurum olarak bile, herhangi bir aktör kadar etki doğuramaz. Aynı durum sendikalar, kadın örgütleri ve diğerleri için de geçerlidir. Dolayısıyla örgütler ya hiçleşmiş olurlar ya da örgütsel kimlikleriyle gelirlere dışarda tutulurlar.

Hiçleşmiş örgütlerin ve de mücadelenin kendisinin seferber ettiği kitlelerin ortak bir özelliği var. Mücadelede yer alanlar ve yer alma potansiyeli olanlar köylü, işçi, kendi hesabına çalışan esnaf, avukat, başkasına çalışan mühendis, ev-içi emek harcayan kadın ve emekçi kesimlere dahil olmak üzere öğrenim gören öğrencilerdir. Onların emekçi olarak sınıfsal özellikleri kalıcıdır. Emekçi olmak parti, sendika, dernek üyesi olmaktan farklı olarak üyelikten istifa dilekçesiyle değiştirilemez.

Yapılan araştırmalar Türkiye'de çalışabilir nüfusun yüzde 95'e yakın bir çoğunluğunun emeğiyle geçindiğini ortaya koyuyor. Neresinden baksak 25-30 milyonluk bir toplam. Ekoloji mücadelesinin üstünde yükselebileceği toplumsal zemin bu denli engin. Sınıfsal mücadelenin

dünya yüzeyinde görece gerilemiş olmasının nedenlerine hiç girmeyelim. Bu bir yana, burada tanıdık bir sorunumuz var: Ferit Serkan Öngel'in 2017 yılında yaptığı *Metal İşçisinin Kimliği* başlıklı araştırmaya göre, sendikalı işçilerin yüzde 67'si sendikanın siyaset yapmasını istemiyor! On yıl önce de bu sonuç elde edilmişti. Ekoloji mücadelesinde yer alanlar gibi, işçiler de siyasetler-üstü iddianın büyümesine kapılmışlar. İşyeri ve ücret sendikacılığının dışına çıkmayı siyaset olarak gören bir işçi, sendikanın, beldedeki ülkedeki ekolojik sorunla uğraşmasını uzak durulması gereken siyaset sayacak...

Bu nedenle, siyasetler-üstülük emeği ve ekolojiyi birbirinden yalıtan, bölen ve daraltan bir eğilim. İşte üzerinde düşünülmesi gereken, partili ya da partisiz, sendikalı ya da değil, emek ve ekoloji mücadelelerinin 30 milyonluk potansiyel toplamının, genişletici ve bütünlüklü, bileşik mücadelenin yürütücülerine nasıl dönüş(türül)eceğidir. Siyaset, tam da bu dönüşümün başarılması sürecidir.

Demek ki, ekoloji mücadelesinin kapitalizmle cepheleşmesi, bileşik mücadelenin ekoloji kolu için hem siyasal hem de toplumsal zemini sağlar. Başka bir yazıda da, ekolojik sorundan en çok emekçilerin etkilendiğini, dolayısıyla sorunun sınıfsal karakterini göstermiştim. Bir başka deyişle, bileşik mücadelenin emek kolu için de ortaklaşmanın dayanağı olan sağlam bir ekolojik zemin yerli yerinde duruyor: Ekolojik soruna olduğu gibi emek sömürsüne de yol açan, sınıfsal ilişkileriyle, toplumsal yapılarıyla, devletiyle kapitalist düzen. Kısacası, bileşik mücadeleyi inşa etmenin zorunluluğu da, mücadelenin kapitalizmle hesaplaşmasının gerekliliği de bu düzenin bağrından doğuyor.

Kapitalizmle cepheleşme, sorunun kaynağını açığa çıkarması nedeniyle çözümün anahtarını da içerir. Bu ise, kapitalizme son verip yerine sınıfsız, sömürsüz, ekolojik bir toplum kurmak için siyasal iktidarı talep etmektir. Doğmamış çocuğa don biçmek gibi olsa da, bileşik mücadele için böyle bir hedeften söz edebilirim. Yeni bir toplumun inşa edilmesi, kurucu bir siyasal talep olduğu için gerçekleştirilmesi kolay değil. Yine de, bileşik mücadele yapıları belirdiğinde tarihin seyri o siyasal talebe doğru hızla değişecektir.

Oraya kadar daha çok yolumuz, önümüzdeyse bir yol ayrımı var. Ekoloji mücadelelerinin "*Yine dene, yine yenil*" döngüsü içinde kalıp kalmayacağını, iki ikilemin oluşturduğu kavşakta hangi yoldan yürüneceği belirleyecek.